

та ін.), рішення органів місцевого самоврядування. Враховуючи складнощі орієнтації в цій нормативній базі, слідчому доцільно звертатися за допомогою до спеціаліста.

Надійшла до редколегії 24.01.2000

Список літератури:

1. Фінансове право: Підручник / За ред. Л.К.Воронової. Х, 1998. 2. Сидорова Н.В. Деякі теоретичні аспекти поняття бюджетного устрою // *Наук. вісник Чернівецького ун-ту.* 1997. Вип.14. 3. Сидорова Н.В. Система бюджетного права і система бюджетного законодавства // *Наук. вісник Чернівецького ун-ту.* 1997. Вип.14.

М.Г. Кожевніков

ПОЯСНЕННЯ ОКРЕМИХ ГРОМАДЯН ЧИ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЯК ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Кримінально-процесуальний кодекс України, визначаючи перелік джерел доказів, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дільнення, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, називають серед них протоколи слідчих і судових дій та інші документи (ст.65 КПК України). У визначенні законності одержання того чи іншого доказу на практиці найбільша складність у зв'язку із недостатньою регламентацією законодавцем природи джерела припадає на документи, і серед них такий їх різновид, як пояснення від окремих громадян чи посадових осіб, одержані до порушення кримінальної справи. Вивчення практики розгляду судами кримінальних справ свідчить про те, що суди у вирахах не посилаються на такі пояснення, як докази, а коли вони є єдиним документом у справі, що пояснює ту чи іншу значущу обставину, по справі, відхиляють їх як такі, що не мають однак доказу. Переконливо цю ситуацію на конкретних прикладах із посиланням на першоджерела обмальовує у своїй статті старший слідчий прокуратури Тюменської області А.В. Белоусов: "Суддя Н. Григорьєва сформулювала це положення так: "До непередбачених законом доказів обвинувачення відносяться і пояснення осіб, одержані до порушення кримінальної справи". Слідчий В. Хомич заявив не менш категорично: "Пояснення взагалі не мають ані доказової сили, ані правової бази". Прокурору Головного слідчого управління Генеральної прокуратури Б. Комлеву залишається лише констатувати що, "за судово-слідчою практикою, яка склалася, інформація, зафіксована в поясненнях не використовується як докази" (Цит. за Белоусов А.В. О доказательственном значении объяснений полученных в стадии возбуждения уголовного дела. / Прокурорская и следственная практика. Орган Генеральных прокуроров стран СНГ. М., 1998. С. 166).

Наведені міркування про уразливість пояснень як джерела доказової інформації входять у протиріччя з нормами Кримінально-процесуального законодавства. Як це довести? Для цього необхідно одержати позитивні відповіді

на такі питання: а) чи є підстави для відібрання пояснень у громадян і посадових осіб при здійсненні кримінально-процесуальної діяльності? б) які особи мають право відібрати таке пояснення? в) чи має пояснення, що стосується обставин скоєння злочину, ознаки документа, про який говорять ч. 2 ст. 65 і ст. 83 КПК України? Спробуємо обґрунтувати позитивні відповіді на поставлені питання. При розслідуванні кримінальної справи відібрання слідчим або особою, яка проводить дізнання, пояснень про обставини скоєного злочину не має сенсу, оскільки Кримінально-процесуальний закон чітко визначає процедуру одержання показань свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого як джерел доказів шляхом допиту цих суб'єктів. Ось чому одержані із дотриманням процесуальної форми показання цих осіб фіксуються у протоколах допитів, які і є доказами. Виходячи з того, що закон забороняє до порушення кримінальної справи проводити будь-які слідчі дії, в тому числі і допити (крім огляду місця події – ч. 2 ст. 190 КПК), а при перевірці заяви або повідомлення про злочин необхідно з'ясувати обставини, що мають значення для законного і обґрунтованого прийняття рішення про порушення кримінальної справи, законодавець у ч.4 ст.97 КПК України передбачив відібрання з цієї метою пояснень від окремих громадян чи посадових осіб. Звідси робимо висновок про те, що пояснення мають процесуальний статус, оскільки можливість і необхідність їх відібрання передбачена вищевказаною статтею. Крім того, ця ж стаття КПК України передбачає і коло посадових осіб та органів, які здійснюють перевірку заяви або повідомлення про злочин шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб: це прокурор, слідчий або орган дізнання. Чому пояснення, про яке прямо говорить кримінально-процесуальний закон, одержане офіційними органами, не може бути доказом у справі? Може воно не має ознак документу? Розглянемо і це питання. Аналізуючи ст.ст.65 і 83 КПК України, можна зробити висновок про суттєві ознаки документа як одного із джерел доказів у кримінальній справі:

1. Документ буде доказом, якщо в ньому засобами письмової або усної (фонограма) мови викладено інформацію про обставини, які мають значення для справи.
2. В документі інформація про ті чи інші обставини, які мають значення для кримінальної справи, викладена у вигляді опису цих обставин і фактів особами, від яких цей документ надходить.
3. Документ набуває доказового значення, якщо його одержано і прилучено до кримінальної справи з додержанням вимог процесуальної форми. Перші два пункти не викликають сумніву, оскільки пояснення якраз і відбирається з метою одержання інформації для перевірки заяви або повідомлення про скоєний злочин і ця інформація описується в поясненні зі слів особи, у якій пояснення відбирається. Тобто пояснення за своєю матеріальною формою повністю відповідає вимогам, які висуваються до такого джерела доказів, як “інші документи” (ч. 2 ст. 65 КПК України). Що ж стосується третьої умови визнання документу доказом – одержання і прилучення його до кримінальної справи з дотриманням вимог процесуальної форми, то недостатня правова регламентація саме цього питання у нормах КПК України і дає підстави для сумніву щодо значення до-

кументів взагалі і пояснення зокрема як доказів у кримінальній справі. Ще раз підкреслимо, що питання про набуття документами ознак доказів не викликає проблем після порушення кримінальної справи, бо вилучення і одержання документів здійснюється шляхом провадження слідчих дій (обшук, виїмка, допит і та. ін.), де процесуальна форма одержання документів описується у відповідному протоколі. Зовсім інша справа при одержанні документів при вирішенні питання про порушення або відмову в порушенні кримінальної справи. Якщо ми відмовимо документам, а в тому числі і поясненням у праві бути доказами в кримінальній справі, то, по-перше, ми вимушені будемо визнати будь-які процесуальні рішення, прийняті на стадії порушення кримінальної справи, незаконними і необґрунтованими, і, по-друге, не зможемо використати будь-який документ, одержаний до порушення кримінальної справ, як доказ при подальшому її розслідуванні.

Стадії порушення кримінальної справи, як початкової, тобто такої, з якої починається провадження по злочинах, належить значна роль у формуванні первинних доказів, вкрай необхідних для подальшого виконання завдань кримінального судочинства (ст.2 КПК України). Можливо, в майбутньому при значному скороченні рівня злочинності і відповідно кількості заяв про скоєні злочини буде можливим порушення кримінальної справи по першому ж сигналу. Зараз же підстав і умов для відміни дослідчої перевірки немає, що обумовлює необхідність створити правовий фундамент для надійного закріплення процесуальних доказів ще до порушення кримінальної справи, фіксуючи під час перевірки заяви або повідомлення про злочин максимальну кількість необхідної інформації. Для того, щоб пояснення безумовно мали доказове значення, необхідно в самому кримінально-процесуальному законі прямо вказати на процесуальний порядок їх одержання і умови їх допустимості як доказів. Тому в ч.4 ст.97 КПК України необхідно вказати, що пояснення, які відбираються під час проведення перевірки заяви або повідомлення про злочин при умові дотримання процесуального порядку їх одержання, можуть бути використані як докази у кримінальній справі. Крім того, КПК України слід доповнити статтею 97-1, в якій викласти порядок одержання пояснення від окремого громадянина або посадової особи, передбачивши в ній правові гарантії забезпечення законних прав та інтересів особи, в якій таке пояснення відбирається, зокрема право не свідчити проти себе або близьких родичів. За таких умов двозначність пояснення як доказу по кримінальній справі відпаде сама собою.

Надійшла до редколегії 24.03.2000

С.М. Лозова

ВИВЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОЧНИХ СТАВОК НА ПОПЕРЕДНЬОМУ СЛІДСТВІ

Сучасні вимоги, що пред'являються до якості розслідування кримінальних справ, вносять на порядок денний питання щодо підвищення ефективності впровадження слідчих дій як одного з важливих напрямків вдосконалення попереднього слідства. Це і стало підставою для проведення спеціального дослі-